

MN. SERRA I VILARÓ, EXCAVADOR DE LA NECRÒPOLIS CRISTIANA DE TARRAGONA

L'Arqueologia tarragonina rendeix, avui, un homenatge al que fou gran investigador, el canonge de la Seu, Mossèn Serra i Vilaró. No volem que en aquesta ocasió hi falti una evocació, més que estricta valoració, de la feina que féu en el camp de l'arqueologia cristiana, del que fou un dels nostres primers cultivadors. Les seves excavacions de la necròpolis de la Fàbrica de Tabacs, al costat del Francolí, és una de les obres més sòlides de la nostra investigació; més sòlides i més conscientment ben fetes.

Mn. Serra i Vilaró no era cap erudit en el moment de la descoberta ni quan va posar-se al front dels treballs d'excavació. Era un home del camp prehistòric, sobretot, amb molt clares visions i idees precisament sobre la prehistòria i la protohistòria de les terres que trepitjava, coneixent, i moltes vegades intuït, d'una manera prou precisa, el devenir històric en aquestes llunyanes etapes del nostre passat. Solsona i la seva comarca molt aviat varen deixar de tenir secrets per a ell i va fer-hi una feina de troballes i d'excavacions veritablement notable. Com a resultat, deixava, en anar-se'n a Tarragona, un museu ben ordenat i molt ric de peces i de materials, tots perfectament documentats, i una llarga sèrie de treballs encara avui, en molts aspectes, totalment vàlids.

El prehistoriador, l'investigador dels arxius parroquials i senyorials de les contrades solsonines es trobava, a Tarragona, en front d'una autèntica feina d'arqueòleg de camp de gran responsabilitat i de gran volada. Si repassem les excavacions de temps cristians anteriors als treballs de Mn. Serra a la necròpolis del Francolí, no hi ha res que pugui posar-s'hi al costat; i si mirem el que fins avui s'ha fet, l'excavació de Tarragona segueix essent un dels treballs més sòlids i més acurats de tota la nostra arqueologia paleocristiana.

Després d'uns primers treballs del Servei de l'Institut d'Estudis Catalans, que portava el Sr. Colomines, i de la primera campanya

oficial que dirigeixen els Srs. Tulla, Beltrán i Oliva, es féu càrrec de la direcció de les excavacions, sol i exclusivament, el canonge de la catedral Mn. Serra i Vilaró, i a fe que va estar al nivell de la feina encomanada. Any rera any, amb una paciència i uns mètodes excel·lents per la seva època, anà desenterrant, enumerant, dibuixant la més extensa de les necròpolis cristianes que s'ha trobat fins ara en tota la geografia de la vella Hispània, convertint-la en un Museu a l'aire lliure i en un dels pocs centres d'estudi d'aquesta època de la nostra història. No va deixar res a la improvisació, com era ja norma en els seus treballs, per exemple, en els dòlmens del Solsonès. Tot va ésser dibuixat, mesurat, fotografiat, posat en un excel·lent i minucioses plànol, fets els inventaris totals i complets de materials, on tot se sap d'on ha sortit i com ha sortit, una de les grans virtuts dels bons excavadors. Però també va pensar-hi molt en les seves troballes, i cada any publicà una memòria oficial, amb molts suggeriments d'estudi amb sòlida doctrina molt vàlida encara avui en certs aspectes; tant, que s'ha d'anar a llegir-lo per cercar dades i interpretacions per tots els nostres estudis d'arqueologia paleocristiana.

La seva feina de la necròpolis tingué una difusió molt ampla. Se'n va donar coneixement, a través de notes i articles d'ell mateix o d'altres investigadors, com els Drs. Vives i Batlle, el Sr. Serra Ràfols, etc., en les revistes i congressos internacionals, molt particularment en els d'arqueologia cristiana i en la «Revista di Archeologia Cristiana» del Institut Pontifici de Roma, de manera que la bibliografia estrangera que, a vegades, tan obligats i negligits ens té, coneixia les novetats i les troballes de Tarragona.

La investigació de la necròpolis l'apassionà moltíssim. Pot dir-se que, quan va començar a treballar, deixà en certa manera els estudis prehistòrics per a dedicar-se, de ple, al món paleocristià i a l'edat mitjana seguint les seves investigacions d'arxiu. I és molt alligador de veure com, any rera any, Mn. Serra i Vilaró va madurant els seus coneixements i ampliant els seus estudis sobre aquesta època. Això es veu llegint les successives *Memorias* que li publicà la *Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades* i els estudis que anà publicant en la «Revista di Arqueologia Cristiana» i en altres llocs en el mateix país; o en les obres de síntesi com en el seu llibre *Fructuos, Auguri i Eulogi, màrtirs sants de Tarragona*, una mena de resum de totes les seves experiències històriques a la Necròpolis.

El seu afany de coneixements en l'arqueologia cristiana i el seu excel·lent olfacte arqueològic, li varen fer fer un viatge d'estudis per

les ciutats romanes i cristianes del Nord d'Àfrica. Tunis i Algèria varen ésser minuciosament visitades i, fruit del seu pas, fou un llibre sobre tècniques de construcció de les que ell anomenà les «ciutats de fang», d'època romana i temps cristians; la identificació del baptisteri de la necròpolis; i, entre moltes altres coses que recollí i que li varen cridar l'atenció, cal assenyalar les ceràmiques cristianes estampades que ja havia trobat a Tarragona, i de les que va fer moltes i excel·lents fotografies que vàrem poder veure quan, l'any 1948, vàrem fer el primer intent d'estudi sobre aquestes peces a casa nostra.

Cada vegada que l'excavació li donava tipus arqueològics nous i noves sorpreses, estudiava els elements trobats que podien comparars'hi. Citem, per exemple, les descobertes de tombes amb «mensae». Si llegim les dues *Memorias* successives on es descriuen, hi trobarem un veritable progrés en els seus coneixements, el que vol dir que la troballa el va preocupar fins a fer-li estudiar bé el contingut.

També va seguir amb molta passió els estudis i les reconstruccions que feien altres investigadors, als qui ell mateix concedia força autoritat. Volem remarcar, en aquest cas, el problema sobre la planta del que es creu fou una basilica cementerial de Sant Fructuós, a la necròpolis. És interessant de veure el primer pla publicat per Mn. Serra i Vilaró i l'ampliació i modificacions que sofrí quan publicà la nova versió, interpretant unes restes no gens clares molt influenciat per l'autoritat d'un Laag o d'en Puig i Cadafalch, que convertiren un molt problemàtic i sens dubte difícil edifici —del que quasi no en queden restes ni molt menys una planta interpretable—, en una basilica ben estructurada de tipologia potser massa fàcil i evident. Mn. Serra Vilaró va analitzar amb mirada microscòpica nivells de terra, paviments, pedres, restes de murs; en fi, tot el que li fou útil en l'excavació per a poder justificar una planta del temple de la necròpolis.

El treball de camp no va tancar-lo en la pura i senzilla excavació. Com a bon historiador que fou sempre, sabia que manejava documents històrics, encara que fossin restes materials, d'una societat, i la necròpolis el portà de ple a l'estudi del món històric dels primers màrtirs tarragonins i, per tant, de les primeres comunitats cristianes de Tarraco. Però —i això cal dir-ho ben clar— l'afany d'explicar-ho no el va portar mai a cap falsedat de tipus històric ni metodològic; sempre va arribar, en les seves conclusions i obres de síntesis, només fins on el varen permetre honestament les troballes arqueològiques fetes. Vull dir que mai no es va deixar portar per una apologetica, tan freqüent en alguns dels historiadors de l'església antiga hispànica, que hauria

estat justificable, en certa manera, per la seva mateixa condició de sacerdot i per l'època en la que va treballar. Però, potser el fet de procedir del camp de la prehistòria —que, quan es fa científicament, dóna honestat a la investigació— li havia fet adquirir una autèntica formació científica, allunyada de tota mena de posició preconcebuda.

La investigació de la nostra arqueologia paleocristiana hauria pogut beneficiar-se moltíssim dels coneixements de Mn. Serra i Vilaró si no s'hagués tancat i dedicat estrictament a Tarragona. Potser de tenir un xic més d'ambició podia, ja llavors, haver-se plantejat de manera científica i amb treballs de camps i de restauració, els problemes de Centelles, per altra banda avui ja en gran part resolt, del qual monument ja teníem un primer intent, ben meritori, de l'arquitecte Domènech i Muntaner.

Després de les primeres publicacions de Mn. Gudiol, dels estudis tan plens de coneixements i de doctrina d'en Puig i Cadafalch, l'arqueologia paleocristiana devia de tenir el seu punt més important a Tarragona i en Mn. Serra i Vilaró. Allà havien de convergir altres investigadors, particularment els Drs. Vives i Junyent, completant i veient nous aspectes de l'arqueologia cristiana tarragonina, o el seyyor Serra Ràfols i el propi Puig i Cadafalch estudiant aspectes epigràfics, d'escultura tant romana com cristiana. El moment fou molt propici per a formar a Tarragona, des d'un bon començament, un estol d'especialistes científicament i metòdicament formats, per a continuar la tasca de Mn. Serra i Vilaró, tan brillant i tan ben feta. Així es va enviar a Roma, per a fer estudis i diploma d'arqueologia cristiana a Mn. Batlle. La llavor de Mn. Serra havia de donar bons fruits, però les circumstàncies històriques del nostre país varen truncar —en els seus mateixos inicis— el que sens dubte hauria estat la nostra primera escola d'arqueologia paleocristiana.

Però, tot això no desmereix, ben al contrari, la figura de Mn. Serra i Vilaró la memòria del qual volem recordar, com es mereix un gran científic en el camp de l'arqueologia del nostre primer Cristianisme.

PERE DE PALOL

*Catedràtic de la Universitat de
Barcelona.*